

**MIKSEI KUKAAN HUOMAA JA PUUTU? - VANHEMPIEN
HAITALLISEN PÄIHTEIDENKÄYTÖN VAIKUTUKSIA
LAPSIIN**

Henna Jalovaara
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Henna Jalovaara	
Työn nimi Miksei kukaan huomaa ja puutu? – Vanhempien haitallisen päihteidenkäytön vaikutuksia lapsiin	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 10/2024	Sivumäärä 29
<p>Kandidatututkielman tarkoituksena on tuoda näkyväksi, miten vanhemman haitallinen/ ongelmallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa lasten elämään. Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, joka pohjautuu aiempiin tutkimuksiin. Tutkielman tutkimusaineisto koostuu 2 väitöskirjasta, 1 lisensiaatintyöstä, 7 artikkelista, joista 5 on kansainvälisiä artikkeleita. Aineisto koostuu lapsuuttaan parhaillaan elävien kokemuksesta, lapsuuttaan muistelevilta aikuisilta. sekä osassa tutkielman artikkeleissa on tutkittu jo aiemmin tehtyjen tutkimusten ja tilastojen perusteella sitä, miten vanhempien haitallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa lapsen hyvinvointiin sekä päihteidenkäytön yhteyttä lasten ongelmiin.</p> <p>Tutkimusaineiston tulosten perusteella vanhempien päihteiden käyttö koskettaa lapsia maailmanlaajuisesti, myös vaikutukset ovat samankaltaisia. Ilmiö on myös Suomessa yleinen ja aiheuttaa monenlaisia vaikutuksia lasten elämään. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että päihteitä haitallisesti käyttävät vanhemmat laiminlyövät lasten tarpeita. Lapset joutuvat ottamaan vastuuta itsestään ja hoitamaan arjen asioita ilman aikuisen tukea ja apua. Isommat sisarukset huolehtivat pienemmistä sisaruksista ja lapset huolehtivat myös päihteitä käyttävistä vanhemmistaan. Lasten nukkuminen kärsii ja univaje vaikuttaa lasten koulunkäyntiin ja keskittymiseen.</p> <p>Tutkimusaineiston tulokset osoittavat, että vanhemman päihteiden käyttö lisää riskiä väkivallan eri muodoille. Lapset kokevat myös erilaisia negatiivisia tunteita pelon lisäksi, kuten häpeää ja vanhemman ongelmaa salailtaan. Vanhemman haitallien päihteiden käyttö kasvattaa lasten riskiä erilaisille käytöshäiriöille. Lapsilla on myös suurempi riski mielenterveyden ongelmiin ja päihteidenkäytön aloittamiseen teini-iässä. Lapsen selviytymistä tukee yksikin välittävä ja luotettava ihminen. Myös sisarusuhteet ovat lapsille voimavara.</p> <p>Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että vaikka selkeää syy yhteyttä ei pystytä todentamaan, on vanhemman haitallinen päihteidenkäyttö riski lapsen kasvulle ja kehitykselle. Matalan kynnyksen tuki ja ennaltaehkäisevä työ auttavat lapsia kertomaan perheen tilanteesta, jolloin koko perhettä voidaan helpommin auttaa.</p>	
Asiasanat lapsuus, vanhemmuus, päihteet, päihdeongelmaiset, lapsiperheet, hyvinvointi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

KUVIOT

KUVIO 1	Alkoholijuomien kulutus 2023.....	6
KUVIO 2	Huumausaineiden käyttö väestössä 1992–2022	7
KUVIO 3	Tutkimusaineiston kriteerit.....	16

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimusaineisto	19
------------	------------------------	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PÄIHDEONGELMA	3
2.1	Aiempaa tutkimusta	4
2.2	Päihteiden käyttö Suomessa	5
2.2.1	Alkoholin kulutus	5
2.2.2	Huumeiden käyttö	6
2.2.3	Lääkkeiden väärinkäyttö	7
2.3	Vanhemman haitallinen päihteidenkäyttö	8
2.3.1	Päihteiden käyttö raskausaikana	8
3	LAPSUUS.....	10
3.1	Lapsen kehitys	10
3.1.1	Laiminlyövä varhaislapsuus	12
3.2	Lapsen kuuleminen ja kokemuksen tutkiminen	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	14
4.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	14
4.2	Tutkimusmenetelmä	15
4.3	Tiedonhaku, tutkimusaineisto ja aineiston analysointi	15
4.3.1	Tiedonhaku.....	15
4.3.2	Aineiston analysointi ja tutkimusaineisto	17
5	VANHEMPIEN HAITALLISEN PÄIHTEIDENKÄYTÖN VAIKUTUKSIA LAPSIIN	21
5.1	Lapsen arki päihdeperheessä	21
5.2	Häpeä - salailu	22
5.3	Turvattomuus - pelko	23
5.4	Riskitekijät lapsen kehitykseen ja kasvuun	24
5.5	Lapsen selviytymiskeinot	24
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	26
	LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Lapsuus on monen mielestä ihmisen parasta aikaa! Vai onko? Yleinen toteamus ei kuitenkaan aina pidä paikkaansa. Lapsuuteen elämänvaiheena kuuluu paljon kaiken uuden oppimista ja kehittymistä. Lapsi tarvitsee turvallisen ympäristön ja ihmiset, joiden parissa hän kasvaa ja kehittyy. Näin ei valitettavasti aina kuitenkaan ole.

Tarkastelen tässä tutkielmassa lasten kokemuksia siitä, millaista on (ollut) elää päihteitä haitallisesti käyttävien vanhempien kanssa. Perheessä päihteitä haitallisesti käyttäviä on voinut olla toinen tai molemmat vanhemmat. Aihetta en rajannut pelkästään alkoholia tai huumeita käyttäviin vaan halusin ottaa molemmat päihteet mukaan tutkimukseen. Päihteillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa alkoholia, huumeita ja lääkkeitä, joita käytetään väärin tai näiden päihteiden yhtäaikaista käyttöä.

Lastensuojelun tärkein tehtävä on turvata lapselle tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö. Vanhempien ensisijainen tehtävä on vastata lapsen kasvusta ja kehityksestä turvallisessa ympäristössä. Vanhempien on saatava tähän tarvitsemansa tuki ja apu yhteiskunnalta. Aina tässä ei kuitenkaan onnistuta ja silloin yhteiskunnan tehtävä on puuttua siihen. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelun tilastot osoittavat, että huostaanottojen yhtenä suurena syynä tai osatekijänä on vanhempien päihteidenkäyttö. HuosTa-raportin (3/2016) mukaan yhtenä suurena haasteena on ongelmien kasautuminen, ja vanhempien ongelmallisen käytäytymisen takana ovat mielenterveydenongelmat ja päihteidenkäyttö. Ongelmat kuitenkin poikkeuksetta kytkeytyvät toisiinsa, köyhyys, huono-osaisuus ja uupumus ja

mielenterveydenongelmat lisäävät myös haitallista päihteidenkäyttöä ja taas toisinpäin. (Heino Tarja, Hyry Sylvia, Ikäheimo Salla, Kuronen Mikko & Rajala, Rika 2016, 7.)

Suomessa A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminta käynnistyi jo vuonna 1986. Toiminnan tavoitteena on etsiä vanhempien päihteidenkäytöstä kärsiville lapsille uusia ja tehokkaita keinoja turvata lapsille eheämpi elämä. Toiminnassa korostetaan lapsen näkökulmaa ja lapsen avuntarpeen ensisijaisuutta. Toiminnan kautta on tuotettu tietoa ja materiaaleja, koulutettu auttajia, sekä tehty lasinen lapsuus toimintaa tietoiseksi sekä päättäjille että koko väestölle ja edistetty hoitoa. Työ ei kuitenkaan lopu tekemällä. Vuonna 2009 toteutettu väestökysely osoitti, että lasten näkökulmasta katsottuna suomessa joka neljännessä perheessä käytetään liikaa päihteitä. (Roine, Mira & Ilva, Minna 2010, 26.)

Lasisesta lapsuudesta puhutaan silloin, kun vanhemman alkoholinkäyttö häiritsee tai aiheuttaa lapselle kärsimystä ja siitä tulee toistuvuudeltaan tai vaikutuksiltaan haitallista lapsen kasvulle ja tavalliselle elämälle (A-klinikkasäätiö, 2024).

Tutkielman alkuun kuvaan päihdeongelmaa yleisellä tasolla ja sitä miten Suomessa on aiemmin päihteidenkäyttöä tutkittu sekä käyn läpi lapsuuden kehitysvaiheita. Tutkimusaineistoni pohjalta tuon näkyväksi sitä, mitä vaikutuksia vanhemman haitallisella päihteidenkäytöllä on lasten elämään.

2 PÄIHDEONGELMA

Miten päihdeongelma määritellään? Kuka määrittelyn tekee ja missä kulkee raja normaalin ja ongelmallisen käytön kohdalla? Päihteiksi lasketaan alkoholi, huumeet ja lääkkeet. Näiden yksittäin haitallinen käyttö tai sekakäyttö. Osa päihteistä on laillisia ja osa laittomia. Perheessä voi olla päihteiden haitallista/ongelmallista käyttöä joko molemmilla vanhemmilla tai vain toisella vanhemmalla. (Nätkin, Ritva 2006, 6–7.)

Päihteiden käyttö voidaan jaotella haitalliseen ja ongelmalliseen käyttöön. Päihteiden haitallisella käytöllä tarkoitetaan tilannetta, jossa päihteiden käytöstä on aiheutunut riskiä tai haittaa terveydelle, mutta päihteestä ei kuitenkaan ole syntynyt riippuvuutta. Päihteiden haitallinen käyttö voidaan myös diagnosoida ja siinä oleellisista on, että jotain päihdettä käytetään niin, että päihteen voidaan todeta aiheuttavan todellista mielenterveydellistä tai kehollista haittaa. Lisäksi päihteen käyttö on saattanut vaikuttaa ihmissuhteisiin häiritsevän käyttäytymisen tai arvostelukyvyn puuttumisen myötä. (Mielenterveystalo.)

Päihteiden käyttö muuttuu ongelmalliseksi, kun päihteiden käyttö hallitsee arkea. Päihderiippuvuuden kehittymiseen vaikuttavat sekä päihteet että yksilö. Päihderiippuvuuden ongelmien vaikutukset liittyvät jokaiseen elämän osa-alueeseen. Päihteisiin voi muodostua sekä psyykinen että fyysinen riippuvuus. (Suomen Mielenterveys ry, Mieli. 2024.)

Suomessa päihde- ja riippuvuustyön valtakunnallisesta ohjauksesta, valvonnasta ja suunnittelusta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Päihde ja riippuvuustyön tavoitteena on poistaa sekä vähentää päihteisiin liittyviä tekijöitä, jotka vaarantavat terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Päihde- ja riippuvuustyön järjestämisestä vastaavat hyvinvointialueet. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2024.)

Vanhempien tai toisen vanhemman haitallinen päihteenkäyttö koskettaa monella tavalla koko päihdeongelmaisen lähipiiriä. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat lapset. Päihteen ongelmallista käyttöä sekä niistä johtuvia ongelmia on hankala määritellä ja rajata selkeästi, ei voida myöskään määrittää yhtä yhtenäistä ryhmää, joka kuvaisi päihkeitä ongelmallisesti käyttäviä. (Nätkin 2006, 6-7.)

Tutkielman lähtökohtana on perhe, jossa vanhempi tai molemmat vanhemmat käyttävät päihkeitä haitallisesti tai ongelmallisesti. Haitallinen tai ongelmallinen päihteenkäyttö ei ole vain yksistään päihkeitä käyttävän ongelma, vaan vanhemman haitallinen päihteenkäyttö vaikuttaa koko perheeseen (Nätkin 2006, 6-7.) Tutkittaessa vanhemman haitallisen päihteenkäytön vaikutuksia lapsiin, tulee myös eroperheen lapset huomioida. Etävanhemmalla voi olla päihdeongelma, josta aiheutuu myös haittaa lapselle. Etävanhempi ei välttämättä pysty noudattamaan sovittuja tapaamisia, vaikka niistä olisi virallinen sopimus. Etävanhempi voi myös tulla päihtyneenä tapaamisiin ja aiheuttaa lapselle pettymyksiä. (Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne 2017, 135.)

2.1 Aiempaa tutkimusta

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos toteuttaa päihdetutkimusta suomessa. Vuodesta 1992 lähtien tutkimus on tehty neljän vuoden välein. Päihdetutkimuksen kautta tutkitaan ja selvitetään suomalaisten päihteen käyttöä sekä asenteita ja mielipiteitä erilaisia päihkeitä kohtaan. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

Päihteiden käyttöä on tutkittu paljon, tutkimusta on tehty eri näkökulmista, liittyen eri ikäryhmiin, eri päihteisiin ja eri ajanjaksoon. Päihteet linkittyvät myös monesti muihin asioihin, kuten mielenterveyden ongelmiin, huono-osaisuuteen, ylisukupolvisuuteen, heikkoon taloudelliseen tilanteeseen, työttömyyteen ja kodittomuuteen. Suomessa aiempi tutkimus on keskittynyt enemmän alkoholin kulutukseen ja sen vaikutuksiin, nyt viimeisten vuosikymmenten aikana painopiste on siirtynyt huumeisiin ja eri päihteiden yhtäaikaiseen käyttöön. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

Kansallista alkoholitilannetta seurataan juomatapatutkimuksen avulla, jota on toteutettu vuodesta 1968 alkaen. Tutkimuksessa kerätään tietoa alkoholinkäyttötavoista ja -tilanteista sekä koetuista alkoholihaitoista. Tutkimuksen kautta kerättyjä tietoja käytetään kansallisen tason alkoholipolitiikassa, haittojen ehkäisyssä sekä hoidon tarpeiden suunnittelussa, kehittämisessä, seurannassa ja tutkimuksessa. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2023.)

2.2 Päihteiden käyttö Suomessa

2.2.1 Alkoholin kulutus

Suomessa alkoholinkulutus on laskusuunnassa. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen teettämän tutkimuksen mukaan alkoholinkulutus on laskenut vuodesta 2023 verrattuna vuoteen 2022 2,4 prosenttia. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2024.)

Kuviossa 1 on kuvattu suomalaisten alkoholijuomien kulutusta vuodelta 2023. Kokonaiskulutus on ollut laskusuunnassa jo pidempään. (THL-raportti.) Kesäkuussa 2024 astui voimaan uusi alkoholilaki, jonka myötä päivittäistavarakauppoihin tuli myyntiin alkoholijuomia, joiden prosenttiraja on enimmillään 8,0 %. Tämän merkitys alkoholijuomien kulutukseen tulee näkyväksi tulevaisuudessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2024.)

Alkoholijuomien kulutus 100-prosenttisena alkoholina 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti 1960–2023

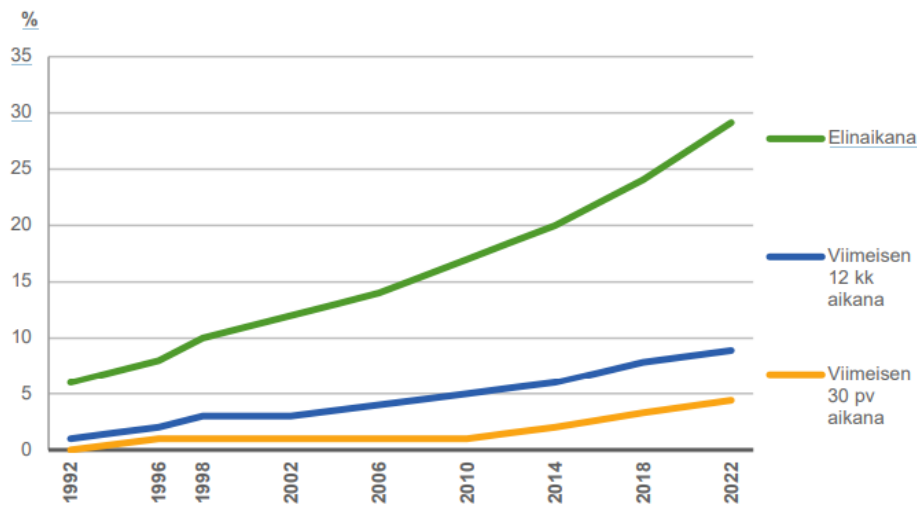
KUVIO 1

Alkoholijuomien kulutus 2023

2.2.2 Huumeiden käyttö

Terveys- ja hyvinvointilaitoksen julkaiseman tilastoraportin 15/2023 mukaan suomalaisten huumeiden käyttö on lisääntynyt ja asenteet ja mielipiteet huumeiden käyttöä kohtaan ovat muuttuneet sallivimmiksi. Tilastoraportin mukaan lähes puolet nuorista aikuisista (25–34-v.) on kokeillut huumeita. (Karjalainen Karoliina, Hakkarainen Pekka & Salasuo Mikko, 2023.)

Kuvio 2. Jotain huumausainetta joskus elämän aikana, viimeisen 12 kuukauden aikana ja viimeisen 30 päivän aikana käyttäneiden osuudet suomalaisessa 15–69-vuotiaassa väestössä vuosina 1992–2022, %.

KUVIO 2 Huumausaineiden käyttö väestössä 1992–2022

2.2.3 Lääkkeiden väärinkäyttö

Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen määritelmän mukaan lääkkeiden väärinkäytöllä tarkoitetaan reseptilääkkeiden, kuten unilääkkeiden ja rauhoittavien/ vahvojen kipulääkkeiden, käyttöä ilman lääkärin määräystä, suurempina annoksina tai eri tarkoitukseen kuin niitä on määrätty. Lääkkeiden väärinkäyttöön on useita eri tarkoituksia. Myös yhdellä henkilöllä voi olla useampia eri syitä lääkkeiden väärinkäyttöön. Yleisimpiä syitä lääkkeiden väärinkäytölle ovat itselääkinnälliset syyt sekä viihde- ja päihdekäyttöön liittyvät syyt. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen Huumekyselytutkimuksen mukaan huumeiden käyttö on lisääntynyt lääkkeitä väärinkäyttäneillä. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

2.3 Vanhemman haitallinen päihteidenkäyttö

Usein lapsi, jonka vanhemmat, käyttävät päihteitä ongelmallisesti, joutuu kohtaamaan ikätasoonsa nähden kohtuuttomia tilanteita ja ongelmia. Ongelmallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa vanhemman jokapäiväiseen toimintaan ja jaksamiseen, kykyyn huolehtia lapsista ja heidän tarpeistaan. Vanhempien päihdeongelmaan liittyy emotionaalisia ja psykososiaalisia haittoja ja usein myös fyysistä laiminlyöntiä ja kaltoinkohtelua. Lapset, jotka elävät päihdeongelmaisten vanhempien kanssa ovat suuremmassa riskissä myös joutua perheväkivallan näkijäksi ja kokijaksi. (Saari Juho, Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa. 2020, 128–129.)

Lapset, jotka ovat kasvaneet päihdeperheessä ovat myös erityisessä riskissä nuoruusajan ongelma- ja häiriökäyttäytymiselle. Vanhempien päihteidenkäyttö on kiinteästi yhteydessä lasten mielenterveyden häiriöihin sekä psyykkisen hyvinvoinnin riskitekijöihin. Lapset tarvitsisivat erityistä tukea ongelmiinsa, sillä heillä on suurempi todennäköisyys jäädä vaille tarvitsemaansa hoivaaja huolenpitoa. (Saari ym. 2020, 128–131).

Vanhemman haitallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa siis suuresti koko perheeseen. Käsittelen näitä teemoja myöhemmin tässä tutkielmassa tutkimusaineiston pohjalta.

2.3.1 Päihteiden käyttö raskausaikana

Suomessa synnyttäneitä äitejä on eniten ikäluokassa 29–34-vuotta. (Tilastokeskus, syntyneet 2022.) THL:n tilastoraportin mukaan tähän samaan ikäryhmään kuuluu se väestö, jossa lähes puolet on kokeillut jotain huumausainetta (Karjalainen ym. 2023.)

Äitien raskaudenaikaisesta päihteidenkäytöstä tiedetään, että kaikki raskauden aikainen päihteidenkäyttö on sikiölle haitallista. Se vaarantaa sikiön kasvun ja kehityksen ja lisää raskauden aikaisten häiriöiden riskitekijöitä. Alkoholi aiheuttaa eniten sikiövaurioita, huumeiden käyttö on lisääntynyt Suomessa ja tietoa huumeiden vaikutuksista raskauteen tulee koko ajan lisää. Tupakointi liittyy usein muiden päihteiden käyttöön, myös se lisää sikiön ja äidin terveystriskejä. (Tiitinen, Aila 2023.)

FASD (fetal alcohol spectrum disorders) on sikiöaikaisen alkoholiaaltistuksen aiheuttamien vaurioiden yhteinen termi, jonka keskeinen piirre on vaikeudeltaan vaihteleva keskushermostolle aiheutunut häiriö. Arvioiden mukaan Suomessa syntyy 600–3000 FASD lasta vuosittain. Vauriot vaikuttavat myös lapsen tulevaan kehitykseen, sillä ne ovat suurilta osin pysyviä. (Tiitinen 2023.)

Aina, kun tuleva äiti käyttää huumeita, on kyseessä riskiraskaus. Aineiden sekakäyttö, alkoholin käyttö, tupakointi ja aliravitsemus lisäävät riskiä. Raskauden riskit, kuten sikiön kohtukuolema, ennenaikaisuus ja pienipainoisuus, kasvavat huumeita käyttävillä naisilla. Vauvan imetys on kielletty huumeita käyttävillä, koska huumeet erittyvät äidinmaitoon. Raskaudenaikainen hoito päihderiippuvaisilla pyritään järjestämään moniammatillisella yhteistyöllä. Jotta tulevaa lasta ja äitiä pystytään hoitamaan auttamaan, on tärkeää, että päihderiippuvuus on todettu ja tiedossa jo raskautta suunniteltaessa ja raskautta seurattaessa. (Tiitinen 2023.)

3 LAPSUUS

Tutkielmani lähtökohtana on ollut tutkia aihetta lapsilähtöisesti. Seuraavaksi käyn läpi lapsen kehitysvaiheita, sitä miten lapset yleensä kehittyvät eri ikäkausina.

3.1 Lapsen kehitys

Ensimmäisen elinvuotensa aikana lapsen kehitys etenee suurin harppauksin, mutta lapsi on täysin riippuvainen hoivaajistaan. Elämän, kasvun ja kehityksen mahdollistaja toimii hoiva ja varhainen vuorovaikutus. Turvallinen ja ennakoitava arki vauvaa hoitaviin aikuisiin toimii perustana, jolle lapsen on mahdollista rakentaa elämässä selviytymisen kannalta merkittäviä taitoja ja tietoja. Lapsen minäkuva ja persoonallisuus rakentuvat vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Mikäli lapsen ensimmäistä elinvuotta leimaavat hoivan puute ja vuorovaikutukseen liittyvät vaikeudet, lapsi voi näyttäytyä epäluuloisena ja luottamus puuttuu. (Korhonen, Laura 2021.)

Taaperoikäisellä lapsella (1–3 v.) on rajaton usko omiin kykyihinsä. Lapsen liikunnalliset taidot kasvavat sekä puheen ja kielen kehitys on huimaa. Taaperoikäinen lapsi harjoittelee vanhemmasta irrottautumista ja ikävaiheeseen kuuluu ajoittaiset takertumiset ja turvan tankkaaminen. Mustasukkaisuus ja uhma ovat myös ikäkauteen liittyviä. Lapsi harjoittelee rajojen testaamista ja oman tahtoa. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta, ratkaisumalleja ja apua tunteidensa ja käytöksen säätelyyn. Kehitysvaiheen ongelmat voivat näkyä epäilyinä ja häpeän tunteina. (Korhonen 2021.)

Leikki-ikäisen lapsen (3–6 v.) mielikuvitus kehittyy ja sosiaaliset taidot parantuvat. Lapsi on kiinnostunut ikätoveristaan ja yhteisleikit, vastavuoroisuus ja odottaminen alkavat sujua. Lapsen keskustelukyky paranee ja lapsen kyky huomata omat taitonsa kehittyy. Lapsi kaipaa kehuja, mutta toisaalta pahoittaa herkästi mielensä ja kaipaa lohdutusta aikuiselta. Vilkas mielikuvitus voi aiheuttaa myös pelkoja ja totuuden ja sadun raja on vielä häilyvä. Lapsi ymmärtää mikä on väärin/oikein ja hyvän ja pahan eron. (Korhonen 2021.)

Esikouluikäinen voi olla ailahteleva, levoton ja uhmakas, vaihe on ohimenevä. Alakouluikäinen lapsi suuntautuu voimakkaasti pois kotoa. Kavereiden merkitys kasvaa. Kouluikäisen lapsen joustavuus, omatoimisuus ja kyvykkyys kasvaa. Lapsen moraalitietoisuus sekä tunteiden ja käytöksen taidot kehittyvät ja lapsi sietää pettymyksen tunteita paremmin. Alakouluikäiselle epäonnistumiset voivat tuottaa alemmuuden tunnetta, sillä lapselle on tärkeää kokea itsensä tarpeellisenä ja luottamuksen arvoisena. Esi-murrosikä käynnistyy noin 9–12-vuotiaana. Esi-murrosikäisellä fyysisten muutosten lisäksi mielialat saattavat ailahtella. Käytöksen- ja tunne-elämän ongelmat sekä sosiaalisen kanssakäymisen ongelmat ovat tämän ikäisten tavallisimpia ongelmia. (Korhonen 2021.)

Nuoruus jaetaan varhaisnuoruuteen (12–14 v.) ja keski- (15–17 v.) ja jälkinuoruuteen (18–22 v.). Nuoruudessa tapahtuu suuria ja nopeita muutoksia sekä mielessä että kehossa. Seksuaalisuus herää, ajattelu ja tunne-elämä kehittyy. Kaverisuhteilla on merkittävä vaikutus nuoruudessa. Nuoruus on mahdollisuus ja toisaalta riskialtis aika. Monet mielenterveyden ongelmat alkavat nuoruudessa, vuorokausirytmien ja unen ongelmat yleistyvät ja kokeilunhalu päihteisiin kasvaa. (Korhonen 2021.)

3.1.1 Laiminlyövä varhaislapsuus

Lapsuus ja erityisesti varhaislapsuus on merkittävä elämänvaihe. Varhainen vuorovaikutus rakentuu jo ensimmäisen vuoden aikana vauvan ja häntä hoitavien välille. Lapsi muodostaa minäkäsityksensä ja rakentaa tietoisuuden itsestään. Varhaislapsuudessa suuri merkitys on kasvuympäristöllä ja sosiaalisilla suhteilla. Lapsen perusluottamus rakentuu häntä ympäröivien ihmisten toiminnan perusteella. Perheissä, joissa käytetään päihteitä haitallisesti perusluottamus voi jäädä syntymättä. Tällöin arki perheissä voi olla irrallista ja sattumanvaraista, jolloin lapsen tarpeita ei tyydytetä tai niitä tyydytetään sattumanvaraisesti. Vanhempien toimintaa on voi olla vaikea ennakoita. (Saari ym. 2020, 102.)

Päihteitä haitallisesti käyttävien vanhempien vanhemmuus voi olla ristiriitaista ja usein organisoitumatonta. Toisina hetkinä vanhempi voi huolehtia lapsen perustarpeista, kun taas toisena hetkenä lapsi ikään kuin katoaa vanhemman mielestä. Lapset oppivat luottamaan siihen, että sanottu tai luvattu ei toteudu ja vanhemman käytös on ennakoimatonta. (Sinkkonen Jari 2018, 125–126.)

Kiintymyssuhde on eräänlainen riippuvuussuhde ja ihminen on aina riippuvainen jostakin. Lapsi on riippuvainen häntä hoitavista aikuisista, ja vuorovaikutussuhteet vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Sinkkonen 2018, 131–132; Saari ym. 2020, 102.)

3.2 Lapsen kuuleminen ja kokemuksen tutkiminen

Kaikki, mitä ihminen kokee, merkitsee hänelle jotain. Merkitykset syntyvät ja rakentuvat kokemuksista yhteisön kautta, jossa ihminen kasvaa ja häntä kasvatetaan. Kokemuksia ei voi ymmärtää irrallisina hänen maailmastaan. Jokainen ihmisen kokemus on aina yksilöllinen. (Laine, Timo 2018, 30-32.)

Haastattelu on Laineen (2018, 39) mukaan laaja-alainen tapa tutkia mitä toinen ihminen on kokenut. Jos haastatteluun lisätään videointia tai kuvien tuottamista, päästään tutkimaan syvemmin ihmisen kokemuksia.

Lapsen kuulemiseen liittyy aina eettinen näkökulma. Lastensuojelussa lapsen kuuleminen on tärkeä asia. Lapsen kuulemisen kautta lapsen arkeen ja hyvinvointiin voidaan antaa tukea ja apua sekä käyttää tiedonvaihtona. Lasta kuullaan ja hänelle annetaan aktiivinen rooli kertoa toiveitaan ja näkemyksiään. Lapsen kuuleminen on aina erilaista kuin aikuisten. Huomiota kiinnitetään sanojen lisäksi lapsen käyttäytymiseen, kehonkieleen ja äänenkäyttöön. Lapselle annetaan mahdollisuus esimerkiksi leikkiä tai piirtää samalla, lapsen ikätaso huomioiden. (Törrönen Maritta, Kalliola Susanna & Paaso Sari-Anne 2023, 130).

Lapsen ääni vaimentuu helposti, mutta lapsen oikeuksien sopimus turvaa lasten ihmisoikeudet ja sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (Yleissopimus lasten oikeuksista 2024).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkielman tarkoitus on tuoda näkyväksi, mikä vaikutuksia vanhempien haitallisella päihteidenkäytöllä on lapsille. Lasten kokemusten tutkiminen on haastavaa parhaillaan lapsuuttaan eläviltä, joten osassa tutkielman aineistossa on haastateltu aikuisia heidän kokemuksistaan ja elämästään perheessä, jossa ainakin toinen vanhempi on käyttänyt päihteitä sekä osassa tutkielman artikkeleissa on tutkittu jo aiemmin tehtyjen tutkimusten ja tilastojen perusteella sitä, miten vanhempien haitallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa lapsen hyvinvointiin sekä päihteidenkäytön yhteyttä lasten ongelmiin.

Tutkimuskysymykseni on: Miten vanhemman haitallinen päihteiden käyttö vaikuttaa lasten elämään?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkielma on toteutettu kuvailevana eli narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella voidaan tuoda esiin jo aiempien tutkimusten tuloksia ja laajentaa tutkijan tietämystä pikkuhiljaa tutkittavasta asiasta. Tavoitteena kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on tutkittavan ilmiön ymmärtäminen ja sen kuvaileminen johdonmukaisesti ja vakuuttavasti argumentoiden. (Vilkkä Hanna 2023, 22.) Tutkielmassani perehdytään tutkimuksiin, joissa on tarkasteltu vanhempien haitallisen päihteidenkäytön vaikutusta lapsiin.

4.3 Tiedonhaku, tutkimusaineisto ja aineiston analysointi

4.3.1 Tiedonhaku

Tiedonhaun aloitin tutustumalla Jyväskylän yliopiston Kirjastotuutoriin ja tekemällä tiedonhankintasuunnitelman. Alkuun määrittelin asiasanat ja keskeiset termit. Hakuja tein sanoilla päihteet ja vanhemmuus, päihdeongelmaiset, lapset, lapsiperheet, hyvinvointi. Englanninkielisiä halusanoja olivat substance abusers and parenthood, children and well-being. Aineistoja hain Jyväskylän yliopiston JYKDOK-haun kautta. Aineistohakuja tein lisäksi myös Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehdistä sekä Yhteiskuntapolitiikan lehdistä. Englanninkielisiä aineistoja etsin JYKDOK, kansainvälisten artikkelien haun kautta sekä sosiaalityön omasta tietokannasta, Social Services Abstractista.

Tiedonhaun alussa aineistoa ja lähteitä löytyi asiasanoilla paljon, mutta kaikki lähteet eivät olleet soveltuvia aineistoksi. Sisäänottokriteereiksi (kuvio 3) valitsin, että aineiston piti olla vertaisarvioitu ja aineiston tuli löytyä vapaasti netistä. Vertaisarviointi rajasi erityisesti suomenkielisiä artikkeleita pois. Hakutuloksiin tuli myös jonkin verran aiheesta tehtyjä kandi- ja gradutöitä, joita ei hyväksytä aineistoksi. Artikkeleita löytyi myös muista aiheesta julkaistujen tutkimusten lähdeluettelosta. Ajanjaksoa

rajaamalla sain rajattua tuloksia, englanninkielisessä aineiston rajasin aikavälille 2014–2024, suomenkielistä aineistoa etsin vuosilta 2004–2024. Kuvioon 3 on koottu aineiston valintakriteerit. Lähtökohtaisesti tavoitteena oli löytää suomenkielistä aineistoa, jossa lasten ääni tulisi kuuluviin. Tämä ei kuitenkaan toteutunut, vertaisarvioitua suomenkielistä aineistoa lasten kokemuksista ei löytynyt riittävästi. Myöskään englanninkielistä aineistoa, jossa lapsia olisi haastateltu ei löytynyt riittävästi, joten laajensin hakua myös muuten lasten kokemuksia koskeviin tutkimuksiin.

Aineistoa tutkielmaani etsiessäni ja aineistoa rajatessani, tärkein asia oli, että aineistossa oli tutkittu vanhemman päihteiden käytön vaikutuksia lasten elämään tai lasten kokemuksia elämästä haitallisesti päihteitä käyttävän vanhemman kanssa. Aineistoa valikoidessani tavoitteena oli löytää kokemuksia siitä, miten vanhempien haitallinen päihteidenkäyttö näkyy ja/ tai vaikuttaa lasten elämään.

KUVIO 3 Tutkimusaineiston kriteerit

4.3.2 Aineiston analysointi ja tutkimusaineisto

Tutkimukseni aineiston analyysin aloitin tutustumalla aineistoon ja rakensin siitä kokonaiskuvan. Tutkielmani aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysiä ja tarkemmin teemoittelu. Teemoittelu on laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä ja yksi sisällönanalyysin muoto. Teemoittelun avulla olen etsinyt aineistosta tutkimustehtäväni, miten vanhempien haitallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa lapsiin, kannalta keskeisiä asiakokonaisuuksia ja tutkinut valittua aineistoa, mitkä teemat esiintyvät useassa eri aineistossa. (Günther Kirsi, Hasanen Kirsi & Juhila Kirsi 2021.)

Aineistooni valikoitui lopulta 5 suomenkielistä lähdeosta/ artikkelia ja 5 englanninkielistä artikkelia. Valikoidussa aineistossa käsitellään lasten kokemuksia vanhempien haitallisesta päihteidenkäytöstä ja sen vaikutuksesta lapsiin.

Orjasniemi ja Kurvinen (2017) tarkastelevat artikkelissaan Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista omaeläkerrallisten tarinoiden kautta kirjoittajien lapsuutta päihdeperheessä. Tarinoiden kertojat ovat eläneet omaa lapsuuttaan päihdeperheessä 1940–2000 luvulla. Artikkelin näkökulma on lapsille aiheutuvissa haitoissa, joita eläminen päihdeperheessä on aiheuttanut.

Kesänen (2019) tarkastelee omassa artikkelissaan sitä, miten vanhempien päihteidenkäyttö määrittää vanhempien ja lasten välistä suhdetta. Tutkimuksessa on käytetty 86 Tiimi-lehden tekstiä vuosilta 2000–2013, joissa on käsitelty lapsia, lapsiperheitä ja päihteitä pääteemana. Kesänen on käyttänyt tutkimuksessa kehysanalyyttistä ajattelutapaa ja jakanut tulokset neljään ryhmään.

Hyytinen (2006) on lisensiaatintutkimuksessaan tutkinut, miten lapsi todellistuu huumeperheen kuntoutusprosessissa. Hyytiäinen kuvaa tutkimuksessa yhden huumeperheen arkea ja tutkimuksessa kuvataan miten se vaikuttaa perheen lapsiin. Tutkimus on toteutettu perheen ollessa kuntoutusjaksolla.

Maritta Itäpuiston (2005) väitöskirjassa kuvataan lapsuuden kokemuksia elämästä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Tutkimuksessa on tarkasteltu myös lasten selviytymiskeinoja ja toimintaa lapsuudessa. Tutkimuksessa on käytetty aineistona lapsuuttaan alkoholitiperheessä eläneiden eri-ikäisten ihmisten kertomuksia ja haastatteluja.

Pirskanen (2011) on väitöskirjassaan tutkinut poikien suhdetta ja kokemuksia elämästä alkoholiongelmaisen isän kanssa. Pirskanen on haastatellut tutkimustaan varten kahtakymmentäyhtä 21–42-vuotiasta miestä, joiden isällä on ollut alkoholiongelma.

Turid Wangesteen, Jørgen Gustav Bramness, Astrid Halså (2019) tarkastelevat artikkelissaan 12 (13–26-v.) nuoren kokemuksia jokapäiväisestä elämästä päihteitä käyttävien vanhempien kanssa. Haastattelut on toteutettu syvähaastatteluina Norjassa. Osa haastateltavista asui itsenäisesti, osa raittiin vanhempansa kanssa ja yksi sijaisperheessä haastattelun aikana. Haastattelut on toteutettu lokakuun 2014–tammikuun 2017 välillä.

Raitasalon, Holmilan, Jääskeläisen ja Santalahden (2018) artikkelissa tarkastellaan vanhempien alkoholinväärinkäytön vaikutusta lasten mielenterveyteen ja käytöshäiriöihin. Tutkimus on toteutettu retrospektisenä väestön kohorttitutkimuksena. Tutkimuksessa on seurattu suomessa vuonna 1997 syntyneitä lapsia 15-vuotiaiksi asti ja heidän biologisia vanhempiaan. Tutkimuksessa on käytetty sosiaali- ja terveydenhuollon tilastoja, joista on kerätty tietoa, vaikuttaako vanhempien alkoholin väärinkäyttö lasten mielenterveyteen ja käytöshäiriöihin ja onko eroa sillä, miten paljon alkoholia käytetään sekä onko sillä merkitystä, onko alkoholin väärinkäyttäjä äiti vai isä.

Royn artikkeli kuvaa Englannissa tehtyä tutkimusta, jossa oli tutkittu 229 lapsen olosuhteita, jotka elävät päihteitä väärinkäyttävien vanhempien kanssa. Tutkimus oli

toteutettu poikittaistutkimuksena lasten ja perheiden sosiaalihuollon piirissä olevista lapsista. Tutkimusaineisto oli koottu paikallisen sosiaalihuollon tietojärjestelmästä 229 lapsen osalta.

Kuppens, Moore, Gross, Lowthian ja Siddaway kirjoittavat artikkelissa tutkimuksesta, joka toteutettiin monitasoisena meta-analyysinä. Tutkimuksessa vertailtiin 56 englanninkielistä pitkittäistutkimusta, joiden tulokset koskivat alle 18-vuotiaita lapsia. Tutkimusten kriteerinä oli ollut, että tuloksissa oli nähtävissä vähintään yksi yhteys vanhempien päihteiden väärinkäytön ja lasten hyvinvoinnin välillä.

Frederiksen, Hesse ja Pedersen kuvaavat artikkelissa tutkimusta, jonka tarkoituksena oli selvittää lapsuuden perherakenteiden ja teini-iän/nuoren aikuisiän haittavaikutusten välistä yhteyttä, huomioiden vanhempien ongelmallinen päihteidenkäyttö tai sen puuttuminen. Tutkimukseen otettiin kaksi Tanskassa vuosina 2014–2015 tehtyä valtakunnallisista tutkimusta, joissa oli mukana 9 770 nuorta (15–25-vuotiaita). Tutkimuksia yhdistettiin kansallisiin rekisteritietoihin ja niiden perusteella muodostettiin viisi erilaista lapsuuden perherakennetta sen perusteella, kokeeko lapsi vanhemman haitallista päihteidenkäyttöä ja/tai vanhempien eroa ja kuinka monta vuotta lapsi asui päihdeongelmista kärsivän vanhemman luona.

TAULUKKO 1 Tutkimusaineisto

TEKIJÄ/T	JULKAISUN NIMI	JULKAISUN TYPPI
Tarja Orjasniemi, Anne Kurvinen, 2017	Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista	Artikkeli - Janus, Sosiaalipolitiikan aikakauslehti
Minna Kesänen, 2019	Lasten ja vanhempien väliset suhteet vanhempien päihdeongelmaa käsittelevissä Tiimi-lehden teksteissä vuosina 2000-2013	Artikkeli - Yhteiskuntapolitiikka lehti

Riitta Hyytinen, 2006	Lapsi, huumeperhe ja toivo lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa	Lisensiaatin tutkimus
Maritta Itäpuisto, 2005	Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta	Väitöskirja
Henna Pirskanen, 2011	Alkoholi, isyys ja valta	Väitöskirja
Turid Wangesteen, Jørgen Gustav Bramness, Astrid Halså, 2019	Growing up with parental substance use disorder: The struggle with complex emotions, regulation of contact, and lack of professional support	Artikkeli - Child and Family Social Work
Kirsimarja Raitasalo, Marja Holmila, Marke Jääskeläinen, Päivi Santalahti, 2018	The effect of the severity of parental alcohol abuse on mental and behavioural disorders in children	Artikkeli - European Child & Adolescent Psychiatry
Jessica Roy, 2021	Children living with parental substance misuse: A cross-sectional profile of children and families referred to children's social care	Artikkeli - Child and Family Social Work
Sofie Kuppens, Simon C. Moore, Vanessa Gross, Emily Lowthian, Andy P. Siddaway, 2020	The Enduring Effects of Parental Alcohol, Tobacco and Drug Use on Child Well-being: A multilevel Meta-Analysis	Artikkeli - Development and Psychopathology
Kirsten Søndergaard Frederiksen, Morten Hesse, Mads Uffe Pedersen, 2023	Problematic parental substance use, childhood family structures and adverse outcomes in young adulthood	Artikkeli - Nordic Studies on Alcohol and Drugs

5 VANHEMPIEN HAITALLISEN PÄIHTEIDENKÄYTÖN VAIKUTUKSIA LAPSIIN

Kaikkien tutkielmaani valikoitujen tutkimusten pohjalta voidaan todeta, että vanhempien haitallisella/ ongelmallisella päihteidenkäytöllä on aina vaikutusta myös muihin kuin käyttäjään ja erityisesti lapsiin. Haitalliseen/ ongelmalliseen päihteidenkäyttöön kietoutuu myös muita ongelmia. Päihteidenkäyttäjillä on korkeampi riski mielenterveydenongelmiin, heikkoon taloudelliseen tilanteeseen, päihteidenkäyttöön liittyy myös kasvanut riski väkivaltaan, kaikkiin sen muotoihin. (Orjasniemi ja Kurvinen 2017, 127–128; Frederiksen ym. 2023, 503.)

Aineiston pohjalta teemoittelin lasten kokemuksia. Aineistossa toistuivat samat teemat, lasten kokemuksia häpeästä, pelosta ja pettymyksestä. Myös salailu nousi esiin, salailu liittyi usein yhteen häpeän kanssa. Lapsen arki voi olla hyvin erilaista perheessä, jossa päihteet ovat osa elämää. (mm. Orjasniemi ja Kurvinen; Itäpuisto; Hyytinen.) Seuraavassa käsittelen lähdeaineistosta esiin nostamiani teemoja siitä, miten vanhemman haitallinen päihteidenkäyttö on vaikuttanut lapsiin.

5.1 Lapsen arki päihdeperheessä

Lapsen arki voi poiketa hyvinkin paljon tavanomaisesta perheessä, joissa päihteet ovat läsnä. Itäpuisto (2005, 84–85) kuvaa kuinka vanhempien haitallinen

päihteidenkäyttö vaikuttaa monessa perheessä lasten nukkumiseen, yöllinen meno valvottaa lapsia ja se heijastuu jaksamiseen ja koulunkäyntiin.

Joissakin perheissä myös muut arkiset asiat, kuten ruoka, rytmit, harrastukset, vaatteet, siisteys saattavat olla täysin lasten vastuulla. Orjasniemen ja Kurvisen (2017, 127–128) artikkelissa kuvataan myös sitä, että perheen isommat lapset saattavat olla vastuussa pienemmistä, huolehtivat heidän syömisestään, nukkumisestaan. (mm. Orjasniemi ja Kurvinen; Wangsteen ym.)

Lapset ovat myös huolissaan vanhemmista, jotka eivät tule kotiin. Lapset saattavat tästä syystä odottaa ja valvoa, että vanhempi pääsee turvallisesti kotiin. Haitallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa vanhempien kykyyn tarjota lapsilleen turvallinen ja huolehtiva ympäristö. (Kuppens ym. 2020, 765)

Riitta Hyytinen kuvaa liseniaatin työssään lasten arkea, kun vanhemmat käyttävät ja myyvät huumeita perheen kodissa. Lapset joutuvat seuraamaan sivusta, kun omaan kotiin tulee vieraita ihmisiä, joihin vanhemmat eivät voi luottaa. Kodissa syntyy väkivaltilanteita, joita lapset näkevät. Hoivan puute näkyy kodissa, ruoka, puhtaat vaatteet ovat vähissä, lapsille tulee poissaoloja koulusta, vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lasten aikatauluista. (Hyytinen, 2007, 85–93.)

5.2 Häpeä - salailu

Vanhempien juomista ja päihteidenkäyttöä salaillaan. Häpeä liittyy vahvasti salailuun. Useammassa aineiston artikkelissa salailu ja häpeä ovat läsnä lasten elämässä. Pirskanen (2011, 99, 205) tuo esiin, miten asiasta puhumattomuus mahdollistaa ongelman piilossa pysymisen. Poikien kertomuksissa myös lojaalius isää kohtaan estää ongelmasta puhumisen. Lapset pelkäävät leimautumista, kiusaamista ja erottumista joukosta. Suurta häpeää lapset tuntevat, mikäli, joku tuttu näkee vanhemman humalassa. (Orjasniemi & Kurvinen 2017, 139.)

Myös vanhemmat voivat luoda salailun ilmapiirin, asia on perheessä salattu asia, josta ei ole lupa puhua ulkopuolisille. Vanhemmat luovat näin lapselle mallin, jossa asioista ei puhuta, ne hyväksytään hiljaisesti. Vanhemman päihteidenkäytöstä voi tulla koko perheen yhteinen salaisuus, jota myös lapset saattavat piilotella omalla toiminnallaan. (Orjasniemi & Kurvinen 2017, 133). Kulissit pysyvät kunnossa, kun perheellä on tuloja ja vanhemmat kykenevät edelleen käymään töissä (Pirskanen 2011, 99, 205.)

5.3 Turvattomuus – pelko

Turvattomuus ja pelko ovat läsnä perheissä, joissa vanhemmat käyttävät päihteitä ongelmallisesti. Vanhemmat saattavat muuttua aggressiivisiksi ja väkivaltaisiksi. Usein lapset myös näkevät väkivaltaa, vaikka se ei heihin itseensä kohdistuisikaan. Päihteitä käyttävä vanhempi voi myös käyttäytyä ristiriitaisesti, pienet lapset eivät ymmärrä mistä se johtuu. Usein lapset eivät saa nukuttua, kun päihtynyt vanhempi riitelee ja pitää meteliä yöllä. Myös henkistä väkivaltaa lapsia kohtaan esiintyy päihteitä haitallisesti käyttävillä vanhemmilla, lasta saatetaan mitätöidä, uhkailla, valvottaa ja raivota lapselle. (Orjasniemi ja Kurvinen, 2017, 136; Pirskanen 2011, 111–112.)

Perheen kotona voi käydä eri ihmisiä, jotka ovat myös päihtyneitä. Hyytinen (2011, 83–86) kuvaa lisensiaatin työssään yhden huumeperheen arkea, jossa perheen koti toimi huumeiden välityspaikkana, kotona kävi ihmisiä ostamassa huumeita ja kodissa liikkuvat myös huumeeneulat. Myös muita päihteitä saattaa jäädä pitkin kotia ja vieraat ihmiset ovat pelottavia lapsille. Riski myös lasten hyväksikäyttöön kasvaa, kun lasten kotiin tulee ulkopuolisia ihmisiä.

5.4 Riskitekijät lapsen kehitykseen ja kasvuun

Päihdeperheessä kasvaneen lapsen riski omiin ongelmiin kasvaa. Lapsilla on suurempi riski oppimiseen ongelmiin koulussa, mielenterveyden ja käyttäytymisen ongelmiin. Myös riski teini-ikäisen päihdekokeiluihin kasvaa. (Wangsteen ym. 2018, 201).

Kuppens ym. (2020, 765 & 774) tutkimuksen mukaan vanhemman haitallinen päihteiden käyttö aiheuttaa lapsille sekä lyhyen että pitkän aikavälin ongelmia lapsen hyvinvointiin. Samankaltaisiin tuloksiin ovat päätyneet myös Søndergaard Frederiksen ym. (2022, 502) sekä Raitasalo ym. (2018, 913, 920). Vanhemman haitallinen päihteiden käyttö vaikuttaa lapseen myös heidän nuoruudessaan ja aikuisuudessaan. Vanhemman päihteidenkäytön ongelmat kasvattavat lasten riskiä suurempiin häiriöihin sekä siihen, että he jäävät apua vaille sitä tarvitessaan. Suomessa lapset saavat melko myöhään psykiatrasta apua.

Vanhempien haitallisen päihteidenkäytön aiheuttamat riskitekijät ja ongelmat ovat maailmanlaajuisesti samankaltaiset. Tutkimusaineiston mukaan riskitekijät ovat samankaltaisia sekä Suomessa, Tanskassa, Norjassa ja Iso-Britanniassa. (mm Roy 2019, Raitasalo ym. 2018, Søndergaard Frederiksen ym. 2022).

5.5 Lapsen selviytymiskeinot

Miksi toiset selviävät paremmin kuin toiset? Lapsista voi myös kasvaa tavallisia aikuisia ilman käyttäytymisen ongelmia tai psyykkisiä vaikeuksia. Tutkimusaineiston mukaan yksi luotettava aikuinen voi olla ratkaiseva tekijä lapsen selviytymisessä. Aikuinen, joka on kiinnostunut lapsen hyvinvoinnista. Aikuinen voi olla opettaja, harrastuksen aikuinen tai vaikka kaverin vanhempi. Kokemus siitä, että joku välittää, on merkittävä. Joissain päihdeperheissä on myös paljon hyvää, vanhemman ollessa selvinpäin, arki voi olla hyvää ja vanhempi hoitaa asiat. (Kesänen 2019, 562; Orjasniemi ja Kurvinen, 2017, 130.)

Sisarukset ovat usein toistensa voimavara. Sisarukset tukevat toisiaan monin eri tavoin, koska he ovat joutuneet kokemaan samoja asioita ja ymmärtävät toisiaan. Sisarusten kanssa voi puhua asioista, joita muilta salataan. (Itäpuisto 2005, 104.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämä kandidaatintutkielma antoi minulle mahdollisuuden tarkastella miten vanhemman haitallinen/ongelmallinen päihteidenkäyttö vaikuttaa lasten elämään ja tuoda sitä myös näkyväksi. Tutkielmani pohjalta voin todeta, että vanhemman päihteidenkäytöllä on suuri merkitys lapsen elämään, kasvuun ja kehitykseen. Tutkimassa havainnoimiani seikkoja, jotka vaikuttavat lapseen negatiivisesti, on useita.

Lapsen arki kärsii vanhemman päihteidenkäytöstä. Lapsen nukkuminen häiriintyy, joka heijastuu koulunkäyntiin ja jaksamiseen. Lapset saattavat joutuvat huolehtimaan itse syömisestään, hygieniasta ja aikatauluista. Joskus lapset joutuvat huolehtimaan sisaruksistaan tai vanhemmistaan, jotka ovat päihtyneitä. Lapsi joutuu kantamaan vastuun itsestään, kun lapsi tarvitsisi jonkun, joka huolehtii ja huomioi hänet. Tässä suuri ristiriita siihen miten lapsen kehitystä pitäisi tukea eri ikäkausina ja miten lapsi ottaa mallia ja saa tukea ympäristöstään perheessä, jossa lapsen hyvinvoinnista ja arjesta on aikuinen vastuussa.

Perheissä, joissa vanhempi käyttää päihteitä haitallisesti, lapset joutuvat kokemaan usein myös pelkoa. Väkivallan uhka eri muodoissaan on läsnä, kun päihteitä käytetään. Lapsi joutuu myös salailemaan perheen tilannetta ja tuntee usein häpeää.

Tutkimusten mukaan lapselle, jonka vanhemmat käyttävät päihteitä haitallisesti/ongelmallisesti, on suurempi riski sairastua mielenterveyden ongelmiin.

Käyttäytymisen/ oppimisen haasteiden riskit kasvavat ja riski nuoruuden aikaisen päihteidenkäyttöön kasvaa. Lapsi tarvitsisi näissä haasteissa tukea vanhemmaltaan, jota päihteitä käyttävä vanhempi ei hänelle pysty tarjoamaan.

Lapselle yhdestä turvallisesta ja välittävästä aikuisesta voi muodostua ihminen, jonka avulla lapsi selviytyy. Myös sisarukset ja luotettavat ystävät voivat tukea selviytymistä.

Miksi lasten kokemukset kuitenkin eroavat toisistaan ja miksi toiset selviytyvät paremmin kuin toiset? Tutkimusaineistosta Söndergaard Frederiksenin ym. (2022) tutkimuksen perusteella, myös vanhempien erolla oli merkittävä vaikutus lapsiin. Haitallisen päihteidenkäytön suoraa syyseuraus suhdetta on mahdotonta kertoa. Kuten tutkimusaineistostakin käy ilmi, haitalliseen päihteidenkäyttöön kietoutuu myös monia muita asioita, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen.

Kuten Kesänen (2019, 562) kirjoittaa, on palveluiden haasteena tavoittaa ne nuoret ja lapset, jotka eivät ole palveluiden piirissä. Suomessa vuonna 2011 A-klinikkasäätiön Lasinen Lapsuus -toiminta on toteuttanut 12-18 vuotiaalle nuorille kyselyn internet-paneelissa Taloustutkimuksen toteuttamana. Takala ja Ilva (2012, 184) esittelevät kyselyn tuloksia. Tutkimuksessa nuorilta kysyttiin mitä kokemuksia vanhemman alkoholin käyttö aiheuttaa. Takala ja Ilva nostavat esiin nuorten kokemia haittoja, suojaavia tekijöitä ja nuorten toiveita avusta. Tutkimuksen tulokset ovat hyvin samankaltaisia, mitä tämän tutkielman aineistosta nostin esiin. Kyselyn mukaan nuoret kärsivät vanhempien riidoista, unenpuutteesta, osa on joutunut todistamaan väkivaltaa. Nuoret kokevat häpeää ja ahdistusta, pelkoa ja luottamuksen menettämistä. Suojaaviksi tekijöiksi nuoret olivat tässä kyselyssä kertoneet musiikin kuuntelun, netissä surffailun ja kavereiden näkemisen. Ammattiapua nuoret eivät juurikaan hakeneet. Toisaalta toiveissa oli esitetty, että helposti lähestyttäviä aikuiskontakteja olisi nuorten ympäristöissä ja nuorille olisi paikkoja, joihin mennä, kun kotona ei pysty olemaan. (Takala & Ilva, 2012, 184).

A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus – toimintamallin yhteyteen on perustettu Varjomaailma-verkkopalvelu vuonna 2007. Verkkopalvelu on tarkoitettu niille lapsille, joiden vanhemmat käyttävät päihteitä niin, että siitä aiheutuu lapsille haittoja. Verkkopalvelussa toteutettiin ensimmäinen verkkovertaistukiryhmä keväällä 2008. (Hubara Shirley ja Pakkanen Emilia 2010,61.) Tällä hetkellä Lasinen lapsuus -toimintamalli tarjoaa tukea nuorille verkossa neuvonnan, yksilöchatin ja vertaistuen kautta. (A-Klinikkasäätiö, 2024)

Tutkimuksia ja kyselyitä lapsilta ja nuorilta itseltään olisi tärkeää toteuttaa säännöllisesti. Nykypäivän Suomessa lähes kaikilla kouluikäisillä lapsilla on käytössään puhelin ja internet-yhteys. Ammattilaisten ja vapaaehtoisten apua ja tukea on saatavilla sekä myös erilaisia keskustelupalstoja, joissa lapset ja nuoret voivat anonyymisti kertoa omasta tilanteestaan. Kaikki eivät kuitenkaan avun piiriin hakeudu. Nuorten elinympäristöllä, koululla ja vapaa-ajan viettopaikoilla on suuri mahdollisuus tarjota tukea ja jakaa tietoa eri palveluista lapsille ja nuorille, jotta he löytävät avun piiriin.

Vanhemman haitallinen päihteiden käyttö aiheuttaa maailmanlaajuisesti samankaltaisia ongelmia lapsille. Tutkielman aineiston pohjalta voin päätellä, että vanhemman haitallisen/ongelmallisen päihteidenkäytön vaikutukset lasten elämään ovat hyvin samankaltaisia Norjassa, Tanskassa ja Iso-Britanniassa. Vanhemmat yleensä haluavat lastensa parasta, mutta estääkö pelko lastensuojelua ja huostaanottoja kohtaan avun hakemisen? Kesänen (2019, 562) kirjoittaa samasta asiasta artikkelissaan.

Tutkielmani pohjalta olen tullut päätelmään, että lastensuojelulla on tärkeä rooli näiden lasten elämässä, jotka joutuvat kaltoinkohdelluiksi. Oikea-aikainen ja matalan kynnyksen tuki olisi kuitenkin erittäin tärkeää ja hyödyttäisi koko perhettä. Vanhemman päihteiden haitallinen/ongelmallinen käyttö vaikuttaa koko perheeseen. Lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Vanhemman päihdeongelmaa hoidettaessa olisi ensiarvoisen tärkeää huomioida myös lapset ja koko kokonaisuus.

Kandidaatintutkielmaani olisin halunnut löytää enemmän lähdeaineistoon juuri lasten omia kokemuksia. Jatkossa olisi tärkeää saada lisää tietoa juuri lapsuuttaan/nuoruuttaan eläviltä ja nuorilta aikuisilta heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan siitä, miten heitä ja heidän perheitään voisi auttaa.

Päätän tutkielmani tekstiin, joka kertoo mielestäni enemmän kuin riittävästi siitä, mitä vaikutuksia vanhemman päihteiden käytöllä voi olla lapselle.

”Kolme ja puoli vuotta sitten ymmärsin asioiden kulun, vaikka sitä oli tapahtunut koko pienen ikäni ajan – isäni alkoholin käytön. On tapahtunut, vaikka minkälaisia ikäviä asioita, kun hän on ollut humalassa. Älkää käsittäkö väärin – hän ei hakkaa tai ole väkivaltainen. Hän aiheuttaa kipua ainoastaan suoraan sydämeeni.”

(Nimimerkki Tilu: ~Valokuva elämää~, Varjomaailma-verkkopalvelusta)

LÄHTEET

A-Klinikkasäätiö. 2024. Saatavilla <https://lasinenlapsuus.fi/info/> luettu 9.10.2024.

Heino, Tarja, Hyry Sylvia, Ikäheimo, Salla, Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016):

Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset.

HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki:

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf. Luettu 5.9.2024.

Hyytinen, Ritva (2006): Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen

huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen

kuuluva lisensiaatin tutkimus. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.

Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki. Pekan Offset Oy.

Günther, Kirsi, Hasanen Kirsi & Juhila Kirsi (2021): Johdanto: analyysi ja tulkinta.

Teoksessa Vuori Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Luettu 19.10.2024.

Hubara, Shirley & Pakkanen, E. (2010): Lasten ja nuorten vertaistuki verkossa.

Teoksessa Roine Mirva & Minna Ilva & Janne Takala (toim.) Lapsuus

päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset

tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57.

Helsinki. A-Klinikkasäätiö, 61-71.

Itäpuisto, Maritta (2005): Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa

eletystä lapsuudesta. Väitöskirja. Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos.

Kuopion yliopiston julkaisuja. E. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopion yliopisto.

Saatavilla

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9339/urn_isbn_951-27-0075-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 17.5.2024.

Karjalainen Karoliina, Hakkarainen Pekka & Salasuo Mikko (2023): Suomalaisten

huumeiden käyttö ja asenteet. Tilastoraportti 15/2023. Terveysten ja

- hyvinvoinninlaitos. Saatavilla <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023041236168>
Luettu 15.9.2024.
- Kesänen, Minna (2019): Lasten ja vanhempien väliset suhteet vanhempien päihdeongelmaa käsittelevissä Tiimi-lehden teksteissä vuosina 2000-2013. Yhteiskuntapolitiikka. 84:5-6, 561-571.
- Korhonen, Laura (2021): Kasvu- ja kehitys eri ikäkausina. Pulassa lapsen kanssa. Duodecim terveyskirjasto. Saatavilla <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018>
Luettu 21.10.2024.
- Kuppens, Sofie, Moore, Simon C., Gross, Vanessa, Lowthian Emily, Siddaway Andy P. (2020): The Enduring Effects of Parental Alcohol, Tobacco and Drug Use on Child Well-being: A Multilevel Meta-Analysis. Development and Psychopathology 32, 765–778. Saatavilla doi:10.1017/S0954579419000749 Luettu 31.5.2024.
- Laine, Timo (2018): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä. PS-kustannus, 29–50.
- Mielenterveystalo. Saatavilla <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/f10-191-paihteiden-haitallinen-kaytto> Luettu 9.10.2024.
- Nätkin, Ritva (toim.). (2006): Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva. PS-kustannus.
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017): Häpeän päivät, pelon yöt - Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista. Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 25(2), 127–143. Saatavilla <https://journal.fi/janus/article/view/56828> Luettu 5.9.2024.
- Pirskanen, Henna (2011): Alkoholi, isyys ja valta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Väestöliiton julkaisusarja. Helsinki. Väestötutkimuslaitos. Väestöliitto. Saatavilla https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/007020f4-alkoholi-isyys-ja-valta_net.pdf luettu 4.7.2024.
- Raitasalo, Kirsimarja, Holmila Marja, Jääskeläinen Marke, Santalahti, Päivi (2018): The effect of the severity of parental alcohol abuse on mental and behavioural

- disorders in children. *European Child & Adolescent Psychiatry* 28, 913–922. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1253-6> Luettu 31.5.2024.
- Roine, Mira & Ilva, Minna (2010): Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Roine Mira, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57.* Helsinki. A-Klinikkasäätiö, 26–38.
- Roy Jessica (2021): Children living with parental substance misuse: A cross-sectional profile of children and families referred to children's social care. *Child & Family Social Work*. 26, 122–131. Saatavilla <https://doi.org/10.1111/cfs.12795> luettu 23.8.2024.
- Saari, Juho, Eskelinen, Niko, Björklund, Liisa (2020): *Raskas perintö – Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa.* Tallinna. Gaudeamus.
- Sinkkonen, Jari (2018): *Kiintymyssuhteet elämänkaareissa.* Riika. Duodecim.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024): *Päihde- ja riippuvuustyön palvelut.* Saatavilla <https://stm.fi/paihdepalvelut> Luettu 9.10.2024.
- Sosiaali- terveysministeriö (2024): Tiedote 6.6.2024. Ruokakaupoissa saa myydä käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia 10.6. alkaen. Saatavilla <https://stm.fi/-/ruokakaupoissa-saa-myyda-kaymisteitse-valmistettuja-8-prosenttisia-alkoholijuomia-10.6.-alkaen>. Luettu 8.9.2024
- Søndergaard Frederiksen, Kirsten. Hesse, Morten, Pedersen, Mads Uffe (2023): Problematic parental substance use, childhood family structures and adverse outcomes in young adulthood. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*.40(5), 502-519. Saatavilla <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14550725221143177> luettu 23.8.2024.
- Suomen Mielenterveys ry. Mieli. (2024): <https://mieli.fi/mielenterveys-koetuksella/paihderiippuvuus-vaikuttaa-koko-elamaan/> Luettu 9.10.2024.

- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2023): Alkoholijuomien kulutus (verkkojulkaisu). Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Saatavilla <https://www.stat.fi/til/ajkul>. Luettu 9.8.2024.
- Takala, Janne & Ilva, Minna (2012): Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? Yhteiskuntapolitiikka 77:2, 176-185. Saatavilla <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117923> luettu 31.5.2024.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023): Juomatapatutkimus. Saatavilla <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/juomatapatutkimus> Luettu 9.10.2024.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023): Lääkkeiden väärinkäyttö. Saatavilla <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/paihdetutkimus/tutkimustuloksia/laakkeiden-vaarinkaytto> Luettu 9.10.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023): Päihdetutkimus. Saatavilla <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/paihdetutkimus>: Luettu 4.10.24
- Törrönen, Maritta, Kalliola, Susanna, Paaso, Sari-Anne (2023): "Sit tietä mitä sille lapselle on tapahtunut" - alle 12-vuotiaiden lasten kuuleminen lastensuojelutyössä. Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 31(2), 128-144. Saatavilla <https://doi.org/10.30668/janus.116372> luettu 31.5.2024.
- Vilka, Hanna (2023): Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Tallinna. Art House.
- Wangesteen Turid, Bramness Jørgen Gustav & Halså Astrid (2019): Growing up with parental substance use disorder: The struggle with complex emotions, regulation of contact, and lack of professional support. Child and Family Social Work 24, 201-208. Saatavilla <https://doi.org/10.1111/cfs.12603> luettu 25.4.2024.

Yleissopimus lastenoikeuksista. (2024): 60/1991.12 artikla. Finlex. Saatavilla

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2#idm46111192161008 luettu 20.10.2024.

